

آموزش مجازی - ارتباط والدین / دانش آموزان

لیلا پورغفار^۱، حسن جعفرزاده داشبلاغ^۲، سمیرا نظرگیگلو^۳^۱ کارشناسی ارشد روانشناسی بالینی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد خلخال، خلخال، ایران^۲ کارشناسی ارشد روانشناسی بالینی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اردبیل، اردبیل، ایران^۳ کارشناسی ارشد روانشناسی عمومی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران (نویسنده مسئول)

چکیده

با گسترش روز افزون شبکه اجتماعی، بر جنبه های مختلف زندگی دانش آموزان تاثیر داشته و نظارت والدین در چگونگی استفاده از این شبکه ها یکی از مباحث اصلی و مهم در تعلیم و تربیت دانش آموزان می باشد. نوع برخورد والدین با فرزندان که محتواهای کمتر مناسب و یا نامناسب را در محیط اینترنت مشاهده می کنند از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است. این پژوهش با هدف بررسی آموزشی مجازی- ارتباط والدین / دانش آموزان انجام شد. بر مبنای یافته های این مطالعه حضور بیش از حد دانش آموزان در شبکه های مجازی بدون نظارت صحیح از سوی والدین باعث کاهش عملکرد تحصیلی می شود. پیشنهاد می-شود مسولین ذیربط برنامه های جامع به منظور آشنایی بهتر و صحیح والدین با فضای مجازی و نظارت مطلوب تر بر استفاده بهینه دانش آموزان از فضای مجازی در تمامی زمینه های کارکردی فضای مجازی فراهم آورند.

واژه های کلیدی: آموزش مجازی، نظارت والدین، دانش آموزان، عملکرد تحصیلی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مقدمه

بشر همواره در طول زندگی، در حال فراگیری و کسب دانش بوده که با گسترش فناوری، مقوله آموزش نیز از آن بی بهره نمانده و گام به گام با فناوری ها، هماهنگ و تقویت گردیده است؛ بنابراین تحصیل کردن یکی از نیازهای اساسی است و بدیهی است که برای زندگی در جامعه پیشرفته امروز که اطلاعات دم به دم در حال تغییر و پیشرفت است، انسان بی خبر از این تغییرات، انسانی بی ثبات و جدا مانده از جامعه محسوب می شود. از طرف دیگر با افزایش جمعیت، جامعه نمی تواند پاسخگوی تمانی افراد به آموزش باشد، بنابراین باید راهبردی یافت که با کمترین هزینه، آموزش برای همگان میسر شود. آموزش مجازی به کمک رایانه، پاسخی مناسب به این نیاز محسوب می شود (اقا کثیری و فاضلیان، ۱۳۸۹). آموزش مجازی نوعی آموزش از راه دور است. آموزش از راه دور به موقعیت های متفاوت و مختلف آموزشی اطلاق می شود و بیش از یک صده است که وجود دارد و به صورت مکاتبه از قلم و کاغذ تا آموزش مجازی توسط اینترنت تحول و توسعه پیدا کرده است (فالو^۲، ۲۰۰۷). آموزش مجازی با آموزش مکاتبه ای در اواسط دهه ۱۸۰۰ میلادی آغاز شد و هم اکنون در بیشتر کشورها برا تحصیل و یادگیری استفاده می شود (اقاکسیری و فاضلیان، ۱۳۸۹). در چند سال اخیر استفاده از اینترنت و شبکه های مجازی توسط دانش آموزان افزایش یافته است که باعث نگرانی های درمورد ایمنی آنلاین آنها وجود دارد. ارائه یک محیط امن، به درک عمیق تر انواع خطرهای محیط آنلاین و همچنین راه حل های موثر در کاهش این خطرات نیازمند است (لوینگستون، دیویسون، برایس، میلو^۳، ۲۰۱۲). در این میان والدین می توانند محیط امن و قابل احترام را برا فرزندان خود فراهم کنند. در واقع، نوع برخورد والدین با فرزندان که محتواهای کمتر مناسب و یا نامناسب را در محیط اینترنت مشاهده می کنند از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است. نحوه ارتباط والدین با فرزندان می تواند به عنوان یک عامل پیشگیری در برابر عوامل مخاطره آمیز اینترنت عمل کند (ماکوبی و مارتین^۴، ۱۹۸۳). والدین همچنین نقش پررنگی برای حفظ سلامت روان، بالا بردن سواد اجتماعی و مهارت درسی دانش آموزان بر عهده دارند (خبرگزاری ایمن، ۱۳۹۹). با توجه به آنچه بیان شد. گستردگی فضای مجازی در تمامی عرصه های زندگی به خصوص حیطه تحصیلی از جانب دانش آموزان و کنترل و بررسی والدین بر میزان استفاده صحیح دانش آموزان از این شبکه گستره امری بسیار حائز اهمیت تلقی می شود. لذا این پژوهش تحت عنوان آموزش مجازی- ارتباط والدین/دانش آموزان صورت گرفت.

آموزش مجازی

کوپر^۵ (۲۰۰۴) آموزش مجازی را مجموعه فعالیت های آموزشی می داند که با استفاده از ابزار های الکترونیکی اعم از صوتی، تصویری، رایانه صورت میگیرد. پاولوسکی^۶ (۲۰۰۶) برای آموزش مجازی پنج هدف اصلی شامل غلبه بر محدودیت های جغرافیایی، فرهنگی، اقتصادی، فردی و نظام های رایج آموزشی مشخص کرده است. آموزش مجازی به یادگیرندگان و معلمان این امکان را می دهد تا بتوانند به طور همزمان^۸ یا غیر همزمان^۹ و به صورت مشارکتی^{۱۰} و توزیع شده با همدیگر در محیط اینترنت در تعامل باشند (یونگ^{۱۱}، ۲۰۰۶). کوچاس^۱ (۲۰۱۱) به تعریف مفهوم از آموزش مجازی

^۱.technology

^۲.virtual teaching

^۳.fallow

^۴.livingstone & Davidson & Bryce & millwood & hills

^۵.macobi & martin

^۶.cooper

^۷.pavlovsky

^۸.synchronous

^۹.asynchronous

^{۱۰}.collectivity

^{۱۱}.distribution

^{۱۲}.young

پرداخته است و آن را یادگیری فعال و هوشمندی می داند که در ضمن تحول در آموزش و تعمق و پایدار ساختن فرهنگ فن آوری اطلاعات و ارتباطات نقش اساسی و محوری خواهد داشت. مشخصه بارز آموزش مجازی این است که کسانی که درگیر این نوع آموزش هستند چه معلم و چه یادگیرنده در مکان و به احتمال زیاد در زمان متفاوتی با هم در تعامل هستند و وسیله این تعامل محیط های مجازی است (احمدی، غلامی و عزیزی ۱۳۹۲).

کاربرد آموزش مجازی:

فضای مجازی در دنیای امروز موقعیتی را ایجاد نموده است که به هیچ عنوان نمی توان نسبت به اهمیت آن چشم پوشی کرد. چرا که زمینه ساز انتقال اطلاعات و ارتباطات در دنیای امروز است (افروغ، ۱۳۸۸). بسیاری از اقدامات آموزشی با این فرض تایید شده است که فناوری اطلاعات و ارتباطات قادر است به طور همزمان کیفیت یادگیری را ارتقاء داده و امکان دسترسی به دوره های آموزشی با هزینه پایین را میسر می کند (انگلبرت، ۲۰۰۳). سرلک (۱۳۸۶) یادگیری از طریق آموزش مجازی به سه طریق یادگیری شخصی^۱ یادگیری جمعی^۲ و کلاس های مجازی تقسیم می شود:

یادگیری شخصی: در این دسته، فرد رشته مورد علاقه خود را انتخاب می کند و در محیط اطراف خود مخصوصاً اینترنت، به دنبال اطلاعات مرتبط با آن می گردد و در آن زمینه تحقق می کند، سپس سوالات خود را از اساتید آن رشته به صورت offline می پرسد.

یادگیری جمعی: در این دسته شرایطی برای افراد مهیا می شود تا با یکدیگر و اساتید ارتباط برقرار کنند. از جمله این ابزار chat و forum است. در این روش مهم معمولاً زمان شروع و خاتمه دوره آموزشی و امتحانات برای همه آن گروه یکسان است.

کلاس های مجازی^۳ در این دسته، شرایط کاملاً مانند کلاس درس است و حتی در بعضی از موارد در کلاس های فیزیکی برگزار می شود. در این جا از ویدئو کنفرانس و به جای تخته سیاه از یک ویدئو پروژکتور استفاده می شود. این روش مخصوصاً برای برگزاری کلاس هایی که استاد مربوط به آن درس به تعداد کافی موجود نیست و امکان جابجایی اساتید مربوط به آن درس هم وجود ندارد مفید می باشد (سرلک، ۱۳۸۶).

مزایا آموزش مجازی:

عبادی (۱۳۸۳) از مهمترین مزایای آموزش مجازی امکان ارائه و فراگیری آموزش در هر زمان و مکان دلخواه با حذف انواع محدودیت ها، انتخاب دلخواه محتوای دروس، برخورداری از بهترین مشاوره آموزشی به صورت هوشمند از طریق سامانه آموزشی، برخورداری بهترین شیوه ارزیابی و تحلیل فرایند آموزشی و سنجش میزان پیشرفت فراگیران، برخورداری از یک شیوه مطالعه انعطاف پذیر که مطابق نیاز دانشجو است. کنجکاوی و ابتکار دسترسی به تکنولوژی جدید می توان اشاره کرد.

معایب آموزش مجازی:

حذف چهره به چهره ملاقات معلم با دانش آموز، کاهش سطح ایمنی روح و ذهن دانش آموزان در برابر امواج رسانه ها، هزینه بالا خرید و توسعه تکنولوژی و محدودیت در زیر ساخت های مخابراتی و ارتباطی، عدم تطابق کامل محتوای ارائه شده با نیازهای موجود، فقدان مهارت های مدیریتی و نظارتی، محدود ساختن و صدمه زدن به مهارت های ارتباطی و اجتماعی را می توان برای این شیوه آموزشی بر شمرد. که البته بسیاری از کاستی ها و ضعف ها با پیشرفت تکنولوژی جدید کمرنگ گشته است (گودرزوند و اسمعیلی، ۱۳۹۰).

^۱.kujath

^۲.Engelbercht

^۳.personal learning

^۴.collective learning

^۵.virtual class

والدین و دانش آموزان:

دانش آموزان دانش اصلی و پایه مهارت ها، نگرش ها و عادات مربوط به رشد خود را در خانه کسب می کنند. بنابراین، والدین اولین نهاد مسئول رشد و تحصیلی دانش آموزان هستند (جوکالپ، باروت و منتسز، ۲۰۱۰). والدین نقش حمایتی در تعلیم تربیت فرزندانشان داشته و اولین مربیان آنها به حساب می آیند و این نقش مهم را هنگامی که فرزندانشان راهی مدرسه می شوند ادامه می دهند. هدف والدین این است که فرزندانشان با حضور در مدارس به علم و آگاهی دست یابند و تحقق این هدف جزء باهمکاری والدین امکان پذیر نیست (ایمانی ۱۳۸۸).

در قدیم مدارس به مثابه موسساتی به حساب می آمدند که نقش والدین، فرستادن کودکان به مدرسه و حمایت از مدارس به منظور نظم دادن به فرزندانشان بوده؛ اما امروزه این نوع مشارکت تغییر کرده است و والدین در سطوح متفاوتی در مدارس مشارکت دارند. از آنجا که والدین نزدیک ترین گروه به دانش آموزان هستند و از تجارب مثبت و منفی فرزندان خود آگاهی دارد. اصلی ترین و شایسته ترین گروهی هستند که باید در گروه مدرسه مشارکت کنند (استرن، ۲۰۰۳). محیط والدین نخستین محیطی هستند که کودکان در آن قرار می گیرند و الگویی برا تعامل ها و ارتباط های آینده هستند (سایمس و فلوراس، ۲۰۱۳). والدین و مدرسه زمانی می تواند رسالت آموزشی و پرورشی خود را به نحو مطلوب انجام دهد که همه یک شناخت تربیتی کافی داشته باشند و نقش تربیتی خاص خود را با بصیرت انجام دهند. نظام اجتماعی و حیات سیاسی جامعه بشری به تعاون و مشارکت اعضای آن بستگی دارد. این امر از طریق همیاری مردمی استوار است. این نظام بدون مشارکت موثر والدین در ابعاد علمی، فرهنگی، اقتصادی و عاطفی نمی تواند فرایند تعلیم و تربیت را به خوبی عملی کند. فعالیت آموزشی بدون جلب توجه و همکاری والدین دانش آموزان نتایج مطلوب نخواهد داشت. زیرا تاثیر پذیری دانش آموزان از والدین بیشتر از سایر عوامل است. از این رو باید هرچه بیشتر افکار و نظرات اولیاء و مربیان در جهت شناخت بهتر به هم نزدیک باشد و مساله مشارکت والدین و مدارس از اهمیت زیادی برخوردار است. ارتباط والدین با دانش آموزان باعث پیشرفت تحصیلی آنها می شود (داوودی، ۱۳۸۵).

مهربابیان (۱۳۸۶) در پژوهشی که تفاوت دانش آموزانی که از لحاظ سن و سطح تحصیلات والدین و پایداری خانوادگی مورد بررسی قرار گرفته به این نتیجه رسیده است. که پیشرفت دانش آموزانی که والدین با سواد و آموزش دیده داشته باشند بیشتر است. هادلینگتون^۴ (۲۰۱۵) در پژوهش خود به این نتیجه رسید هر چه سطح تماس و ارتباط بین پدران با فرزندان خود بیشتر باشد. اوقات بیشتری باهم داشته باشند و اوقات خود را صرف خواندن و انجام تکالیف و صحبت کردن با هم بگذرانند. در این زمینه جامعه پذیری کودکان توسعه و رشد پیدا می کند. زیرا اگر والدین مسولیت خطیر خود را در ارتباط با مسئله آموزشی اجرا نمایند. خیلی از مشکلات رفع شده و نقش مثبت والدین در آموزش دانش آموزان مشخص می شود و تاثیر مثبتی در تمام جنبه های رشد دانش آموزان از جمله عوامل آموزشی و تفریحی دارد. حبیبی و سراوانی (۱۳۹۰) در پژوهش خود به این نتیجه رسید بین سواد تحصیلی و وضعیت اقتصادی و روانی مناسب والدین و توجه اولیاء به اوقات فراغت دانش آموزان، بین مشارکت اولیاء با فرایند انجام تکالیف و یادگیری و بین همکاری اولیاء با مدارس رابطه وجود دارد. در کل بین رابطه والدین با دانش آموزان و پیشرفت تحصیلی آنها رابطه وجود دارد.

داوودی (۱۳۸۵) ارتباط والدین با دانش آموزان منجر به احساس خودکار آمدی و منجر به انگیزه پیشرفت برای کسب موفقیت های بعدی در تحصیل می گردد که به طور مستقیم یا غیر مستقیم یک منبع مهم پرورش دهنده سازگاری مناسب تحصیلی و اجتماعی شناخته شده است. لی^۵ (۲۰۰۶) در پژوهشی نشان داده است که دو بعد حمایت خانواده و

^۱.jokalp & batut & mentese

^۲.stern

^۳.siomos & floras

^۴.hadlington

^۵.lee

پیوستگی خانوادگی و درگیری والدین در فعالیت های تحصیلی در پیشرفت و سازگاری دانش آموزان موثر است. دانش آموزانی که والدینشان را در علایق و نگرانی‌ها مربوط به مسائل تحصیلی شریک می‌دانند از لحاظ تحصیلی، عملکرد بهتری نسبت به سایرین داشته و رفتارهای مداخله ای والدین به طور معناداری بر پیشرفت تحصیلی و اجتماعی دانش‌آموزان اثر دارد. وفادار و جوانبخت (۱۳۸۳) در پژوهش خود به این نتیجه رسیده اند مشارکت اولیا در مدارس نتایج مثبت فراوانی دارد. این مشارکت شرایط آموزش و یادگیری را تسهیل می‌کند و به رشد همه جانبه دانش آموز کمک می‌کند و انسجام و هماهنگی در ابعاد و مراحل مختلف تعلیم و تربیت به وجود می‌آورد. منادی (۱۳۸۷) در یک تقسیم بندی کلی می‌توان چهار عامل را در یادگیری دانش آموزان موثر دانست: ۱- خانواده ۲- مدرسه ۳- اجتماع ۴- رسانه های جمعی و اینترنت. با این که سه عامل اولی تاثیر به سزایی در یادگیری فرد دارند اما عامل چهارم یعنی اینترنت و شبکه‌های اجتماعی تفاوت اساسی با آنها داشته و به همین خاطر نقش مهمی در یادگیری به مفهوم عامل ایفا می‌کند. خانواده، مدرسه و اجتماع در محیط های تاثیر گذار سنتی می‌باشد و اینترنت را می‌توان ابزار آموزشی مدرن نامید که به تنهایی می‌تواند تعاملات موجود در هر یک از محیط‌های سه گانه آموزش را تحت تاثیر قرار بدهد و حتی تاثیرات آموزشی آنها را ناچیز نماید و یا آنها را خنثی سازد.

ورود فناوری جدید به زندگی علی رغم امکاناتی که برای انسان‌ها داشته همواره با آسیب هایی همراه بوده است. شبکه های اجتماعی جدید شکل جدید از ارتباطات را ایجاد می‌کند. استفاده از شبکه به عنوان یک عادت روزانه قرار گرفته است و باعث ایجاد تغییرات اساسی در زندگی دانش‌آموزان شده است و علی رغم تمامی مزایایی که دارد در صورتی که به درستی استفاده نشود می‌تواند مخاطراتی به همراه داشته باشد. از آنجا که دانش آموزان تا ساعاتی طولانی از شب را در شبکه ها می‌گذرانند. این امر می‌تواند باعث کاهش پیشرفت تحصیلی شود. در نتیجه سپری کردن بیش از حد برای استفاده از شبکه مجازی باعث تاثیر منفی بر دانش آموزان و وارد ساختن خلل در عملکرد تحصیلی آنان می‌شود (امامی-ریزی، ۱۳۹۵). استفاده از شبکه مجازی جزء جدایی ناپذیر از زندگی بسیار از دانش‌آموزان شده است و بر کل جوانب زندگی دانش‌آموزان از جمله میزان استفاده و عملکرد تحصیلی آنها تاثیر مستقیم داشته است. هر چند که سبب تحصیل ارتباط با دوستان شده می‌شود ولی به همین میزان سبب اختلال در روند تحصیل دانش‌آموزان می‌شود (کریسچنر و کارپنسکی، ۲۰۱۰).

محدود بودن میزان استفاده از شبکه اجتماعی و مجازی و استفاده از آنها برای اساتید، خانواده و دوستان می‌تواند دانش آموزان را در کسب عملکرد تحصیلی مثبت موجب شود گر چه عکس این قضیه نیز صادق است زمان بیش از حد برای استفاده از شبکه مجازی باعث ایجاد تاثیر منفی بر دانش آموزان و وارد ساختن خلل در عملکرد تحصیلی می‌شود (سدر، اویشی و اثنیک، ۲۰۰۹). در کشور نمودار سنی استفاده کنندگان استفاده از شبکه‌های اجتماعی چو فیس بوک، وی چت، واتس آپ، تلگرام، با کاهش مواجه شده است و شاهد حضور بی حد و حساب دانش‌آموزان در بین کاربران اینترنتی شبکه‌های اجتماعی هستیم (نجفی، ۱۳۹۴). در فضای مجازی امکان بروز رفتارهای نامناسب دانش آموزان به واسطه تاثیر پذیری از شیوه های برخورد آنلاین دیگران مانند ارائه اطلاعات شخصی در مکان های که افراد زیادی به آن دسترسی خواهند داشت وجود دارد. روش های مختلفی برای ایمن نگه داشتن دانش آموزان در هنگام حضور آنها در فضای مجازی وجود دارد. بی تردید یکی از مهم ترین ها در این زمینه آموزش آنها از سنین پایین و افزایش آگاهی آنها درباره خطرات احتمالی مواجه شدن آنها در فضای مجازی، توسط والدین است. گنجی، توکلی، بنی سعد و اسدی (۱۳۹۵) در پژوهشی نشان دادن که اعتیاد به اینترنت بر کاهش اشتیاق تحصیلی تاثیر گذار است.

۱. krishner & karpinski

۲. seder & oishi & ethnic

نتیجه گیری

براساس نتایج مطالعات حضور بیش از حد دانش‌آموزان در فضای مجازی و به دنبال آن افت تحصیلی، به یکی از دغدغه‌های امروزی والدین تبدیل شده است. نقش نظارتی والدین بر آموزش بسیار حائز اهمیت است. بدون نظارت والدین یادگیری مطلوب محقق نخواهد شد. این نظارت باید هم در آموزش و هم تدریس و هم آموزش مجازی صورت پذیرد. چنانچه براساس استنباط مطالعه حاضر والدینی که فرزندان خود را در استفاده از شبکه‌های مجازی یاری می‌کنند، زمینه استفاده درست از این شبکه‌ها را برای آنها فراهم می‌کنند و به تبع آن موجب افزایش کارکرد تحصیلی مانند نحوه صحیح یادگیری، جست و جوی بهینه مجازی، دسترسی بهتر به اینترنت و همچنین موجب کاهش خطرات نامطلوب از شبکه مجازی را فراهم می‌کنند. به بیانی دیگر بر مبنای یافته‌های این مطالعه حضور بیش از حد دانش‌آموزان در شبکه‌های مجازی بدون نظارت صحیح از سوی والدین باعث کاهش عملکرد تحصیلی آنان می‌شود. لازم به ذکر است در رابطه با فضای مجازی- والدین و دانش‌آموزان، ابتدا باید خود والدین با فضای مجازی و کار با آن را یاد بگیرند. پیشنهاد می‌گردد که مسولین ذیربط با همکاری فعالان عرصه ارتباطات برنامه‌های جامع به منظور آشنایی بهتر و صحیح والدین با فضای مجازی و نظارت مطلوب تر بر استفاده بهینه دانش‌آموزان از فضای مجازی چه در امر تحصیل و چه در سایر کارکردهای فضای مجازی فراهم کنند.

منابع و مراجع

- احمدی، حبیب؛ غلامی، خلیل و عزیزی، همت الله. (۱۳۹۲). بررسی زمینه‌های آموزش مجازی در دانشگاه کردستان: حرکت به سوی برنامه ریزی برای ارائه یک چارچوب راهبردی مناسب. اندیشه نوین تربیتی، ۹(۱)، ۳۳-۱۰
- افروغ، علی. (۱۳۸۸). جهانی شدن و جهان اسلام، متقرب مذاهب ایلامی، تهران.
- اقاکثیری، زهره و فاضلیان، پوران‌دخت. (۱۳۸۹). ارزشیابی برنامه‌های آموزش مجازی دانشکده علوم و حدیث از دید دانشجویان و اساتید. پنجمین کنفرانس ملی و دومین کنفرانس بین‌المللی یادگیری و آموزش الکترونیکی، تهران، ایران.
- امامی ریزی، کبری. (۱۳۹۵). استفاده از شبکه‌های مجازی بر پیشرفت تحصیلی دانشجویان. راهبردهای آموزشی در علوم پزشکی، ۹(۳)، ۲۱۳-۲۰۶.
- ایمانی، محسن. (۱۳۸۲). ارائه شده در جمعی از نویسندگان (۱۳۸۲). خانواده و تعلیم و تربیت. تهران، انتشارات انجمن ۲۰ اولیا و مربیان.
- حبیبی، شراره و سراوانی، محمد علی. (۱۳۹۰). رابطه مشارکت والدین و در فرایند آموزشی با پیشرفت تحصیلی آنان در دوره ابتدایی، ۲۹، ۱-۲۷
- خبرگزاری ایمننا، نخستین خبرگزاری شهر و شهروندی ایران. (۱۳۹۹) <https://www.imna.ir/news/> ۴۴۱۱۸
- داوودی، نادر. (۱۳۸۵). فرایند مشارکت خانه و مدرسه در نظام آموزشی و تربیتی، روزنامه رسالت.
- سرلک، محمد علی. (۱۳۸۶). مجازی سازی دانشگاه‌ها در ایران، مجله فناوری اطلاعات، ۲۳، ۴۵-۵۱.
- عبادی، رحیم. (۱۳۸۳). یادگیری الکترونیکی و آموزش و پرورش، مؤسسه فرهنگی پژوهشی آفتاب مهر.
- گنجی، بنی نظیر؛ توکلی، سمیر، بنی اسدی شهربابک، فائزه و اسدی، سکینه. (۱۳۹۵). بررسی رابطه بین اعتیاد به اینترنت و اشتیاق شغلی تحصیلی دانشجویان. راهبردهای آموزش در علوم پزشکی، ۹(۲)، ۱۵۵-۱۵۰.
- گودرزوند چگینی، مهرداد و اسمعیلی، معصومه. (۱۳۹۰). تاثیر به کار گیری فناوری داده‌ها بر اثر بخشی آموزش. نشریه رهیافتی نو در مدیریت آموزش، ۲(۳)، ۵-۳.
- منادی، مرتضی. (۱۳۸۷). درآمدی جامعه‌شناختی بر جامعه پذیری، تهران، انتشارات جیحون.

- مهرابیان، سیما. (۱۳۸۶). نقش مشارکت اولیاء و مربیان در تربیت بچه ها، پایان نامه کارشناسی ارشد. نجفی، حامد. (۱۳۹۴). نفوذ شبکه‌های اجتماعی میان دانش‌آموزان تهران، قابل دسترسی در پایگاه [://www. magiran. com/ ppdf/ nppdf/ 5678/ p0567813140041. Pdf](http://www.magiran.com/ppdf/nppdf/5678/p0567813140041.Pdf)
- وفادار، صداقت و جوان بخت اول، جعفر. (۱۳۸۳). انجمن اولیا و مربیان، ساختار، وظایف و مسئولیت‌ها. تهران: انجمن اولیا و مربیان.
- Cooper, R. (2004). E-learning in the world. London: Falmer. Farhadi, R. (2002). The role of information and communication technology in education. Ketab.
- Engelbrecht, E. (2003). A look at e-learning models: investigating their value for developing an e-learning strategy. 25(2), ۳۸-۴۷.
- Fallow, R. (2007). Factors impeding implementation of web-based distance learning, Association for the Advancement of Computing in Education Journal, 15(3), 315-338.
- Gökalp, M., Barut, Y., & Mentese, S. (2010). Pre-school education and the effects of the relations between parents and teachers on pre-school age children (Ordu Centrum). Procedia Social and Behavioral Sciences, 9, ۲۰۳-۲۱۲
- Hadlington, L. (2015). Cognitive failures in daily life: Exploring the link with Internet addiction and problematic mobile phone use. Computers in Human Behavior; 51:75-81
- Kirschner, PA., & Karpinski, A.C. (2010). Facebook and academic performance. Compute Hum Behave; 26(6): 37-45.
- Kujath, C. L. (2011). Facebook and my space: Complement or substitute for face-to-face interaction? Cyber psychology, Behavior and Social Networking, (1,2):75-8
- Lee, S. M., Daniels. H., & Kissing, D. B. (2006). Parental influences on adolescent adjustment: parenting styles versus parenting practices. The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families. 14(3): 253-259.
- Livingstone S, Davidson J, Bryce J, Millwood Hardgrave A, Grove - Hills J. Children's online activities, risks and safety. The UK evidence base. 2012
- Maccoby, E.E., & Martin, J.A. (1983). Socialization in the context of the family: parent child interaction. In P. H. Mussen, Series Ed., & E. M. Hetherington, Ed. (Eds.), Handbook of child psychology (4th ed.). Socialization, personality, and social development, New York: Wiley.
- Mayes, R. (2005). Modelling and supporting ICT implementation in education. Oslo: Harvester.
- Pavlovsky, T. (2006). Information technology and education. Leeds: Kork
- Seder P, Oishi S. (2009). Ethnic/racial Homogeneity in College Students' Facebook Friendship Networks and Subjective Well-being. J Res Pers; ۴۳(۳):۴۳۸
- Siomos, K., & Floros, G. (2013). The relationship between optimal parenting, internet addiction and motives for social networking in adolescence. Psychiatry Research, 209(1). ۵۲۹-۵۳۴.
- Stern, J. (2003). Involving Parents. London: Continuum.
- Young, I, Choi, S., Lim, C., & Leem, J. (2006). Effects of Different Types of Interaction on Learning Achievement, Satisfaction and participation in web based instruction, Innovations in Education and Teaching International, 39 (2), 153-162.